

ПРОМОВИРАЊЕ НА РУРАЛНИ УЧИЛИШТА ЗА РЕАЛИЗИРАЊЕ НА РАЗНИ ВИДОВИ ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНА НАСТАВА СО КОРИСТЕЊЕ НА ОБЈЕКТИ ОД НЕПОСРЕДНАТА И ПРИРОДНАТА СРЕДИНА

д-р НИКОЛА В. ДИМИТРОВ^{1/}

ВОВЕД

Земајќи ја предвид моменталната состојба во селските основни училишта од ридските и планинските подрачја на битолскиот, преспанскиот и демирхисарскиот простор кои се соочуваат со повеќе проблеми - малиот број на ученици, руинираните училници, слабата материјално-техничка опременост и слично, тешко може да се најде начин истите да го оправдаат своето понатамошно опстојување и работа како правни субјекти. Денес овие основни училишта длабоко се навлезени во фазата на безперспективност и на истите повеќе им прети нивно затворање или интегрирање со градски училишта.

Текстот што го нудиме дава **нови идеи** за искористување на условите и можностите што ги имаат третираните рурални училишта^{2/} и околните на населбите, да покрај редовното одвивање на воспитно-образовна настава на училишта од градот им понудат и други услуги во форма на реализирање на еднодневна или повеќедневна перцептивна настава со посета на објектите од непосредната и природната средина. Имено, правиме обид да **промовираме идеи за реализирање на различни форми и содржини преку кои ќе се изведуваат разни видови воспитно-образовна работа од типот на училишта за настава во природа.**

Наша замисла е да укажеме на можностите на одредени рурални училишта каде покрај редовно одвивање настава во училиштето имаат можности да понудат и друга форма на воспитно-образовна настава. Односно да понудат услови и можности ученици од градска средина да реализираат еднодневна настава во училиште имплементирана во два дела: еден вид комбинирана настава во училница и настава со посета на објекти од непосредната и природната средина на населбата и просторот во

---

^{1/} Вработен во Бирото за развој на образованието во Република Македонија - Подрачна единица - Битола, како советник за следење и стручна поддршка на воспитно-образовниот кадар.

^{2/} Стручниот труд третира само одредени селски основни училишта од просторот на Битола, Демир Хисар и Ресен кои поради малиот број ученици, но и поради свои специфики ќе мораат покрај редовниот процес на воспитно-образовна работа да понудат и реализираат збогатени и нови содржини и форми, преку кои ќе се овозможи понатамошно нивно egzистирање како правни субјекти, а не како подрачни училишта на "поголемите" градски основни училишта. Во текстот разработуваме само неколку елементи како можност за поинаков пристап кон "пакетот за реорганизација на училиштата со помалку од 10 паралелки". Имено, разработуваме специфични предлози и посебен третман на четирите основни училишта: ОУ "Трајан Белев" - Цапари, ОУ "Мирче Ацев" - Бач, ОУ "Даме Груев" - Смилево и ОУ "Димитар Влахов" - Љубојно. Во текстот поопширно место му даваме на ОУ "Трајан Белев" - Цапари, бидејќи истото има поповолни услови за стартување од наредната учебна 2004/2005 година и тоа на првата варијанта од предлогот експониран во Елаборат доставен до Министерството за образование и наука и до Бирото за развој на образованието во Република Македонија.

целина. Во понатамошниот текст изнесуваме поширока елаборација на овој вид настава преку примерот на ОУ "Трајан Белев" - Цапари.

Текстот дава нови идеи за трансформирање на неколку рурални училишта во училишта со специфични цели и задачи кои покрај редовната воспитно-образовна работа за сопствените ученици, би давале и дополнителни видови воспитно-образовни услуги на ученици од градските средини. Репертоарот на специфични воспитно-образовни услуги би биле од сферата на *приспособени училишта за перцептивна настава во природа, од типот на училишта за талентирани ученици, училишта за ученици со посебни потреби, училишта за учење, одмор и рекреација, училишта дејски камп, училиште за учење и практикување на земјоделски активности, активности од селскиот екотуризам итн.*

На ваков начин наведените типови рурална училишта лоцирани во автентични, општествени, природни и еколошки чисти средини би го оправдале своето понатамошно опстојување како правни субјекти. До колку би се случило нивно затварање или интегрирање-припојување кон градски училишта, тоа би предизвикало интензивирање на миграција село-град, иселување на продуктивниот дел од населението во наведените села, но и на селата од поширокиот простор кои гравитираат кон наведените основни училишта.

Трудот што го презентираме дава иницијативи за размислување и можност за изработка на посебни елаборати специфични за наведените училишта, но и пошироко за други слични училишта во Р.Македонија. Во контекст на ова, е веќе изработениот елаборат за основното училиште "Трајан Белев" од село Цапари кој е доставен до соодветни државни структури, односно до Министерството за образование и наука и до Бирото за развој на образованието на Р.Македонија. Според тоа, во стручниот труд посветуваме и поопширни делови од елаборатот на ОУ "Трајан Белев" - Цапари, насловен како: *"Елаборат за услови и можностите ОУ "Трајан Белев" од с. Цапари за реализирање на еднодневна настава во училиште со посебна на објекти од непосредната околина, наменет за ученици од III и IV одделение од градска средина".*

Преку понудениот текст и примерот на основното училиште во Цапари на педагошката јавност и се пласираат информации за условите и можностите на училиштето и околината на Цапари за збогатено реализирање на воспитно-образовната дејност која би се надополнила со перцептивно искористување на објектите од непосредната околина и природната средина, за реализирање на разновидни воспитно-образовно-рекреативни активности на учениците. Преку трудот се настојува училиштето да го унапредува и рационално да го користи училишниот простор, да ги користи наставните средства и кадровскиот потенцијал (вработените лица во администрација, воспитно-образовен кадар и помошно-техничките работници) како би се создале дополнителни работни ангажмани и услови за продолжување и збогатување со нови содржини на воспитно-образовната работа во ОУ "Трајан Белев" - Цапари како правен субјект.

Овој концепт за ова училиште, и сличните за него училишта, нуди нови идеи за одржување на живот на малите рурални училиштета, барем за одредено време, додека не се изнајдат нови адекватни и збогатени

воспитно-образовни форми, методи и содржини, како и методи директно иницирани од државата за популациско зајакнување на руралните простори, а од тука и за интегрално ревитализирање на животот во македонското село.

Во текстот покрај теоретскиот дел се презентирани и примери на практична имплементација на концепт кој го именуваме како: ***Модел на оџворени рурални училишта за реализирање на разни видови воспитно-образовна настава со кориснење на објекти од непосредната и природната средина.***

1. Можности за трансформација на некои селски основни училишта за реализирање на други видови воспитно-образовна настава

Погоре наведените основни училишта: ОУ "Трајан Белев" - Цапари, ОУ "Мирче Ацев" - Бач, ОУ "Даме Груев" - Смилево и ОУ "Димитар Влахов" - Љубојно, имаат свои специфичности во кои покрај редовното одвивање на воспитно-образовниот процес можат да се трансформираат и во училишта кои ќе реализираат и други видови воспитно-образовна дејност. Овие училишта со нивно трансформирање и збогатување на воспитно-образовниот процес со нови содржини би задоволиле еден или повеќе услови од понудената листа на типови училишта во природа:

- ***училишта во природа за ѓерцејџивна настава,***
- ***училишта во природа за џаленијирани ученици,***
- ***училишта во природа за ученици со џосебни џоџреби,***
- ***училишта во природа за учење, одмор и рекреација,***
- ***училишта во природа за учење и џрактицирање на земјоделски активностџи и активностџи од екоџтуризмот,***
- ***училишта дејџски камџ во природа, иџн.***

Познавајќи го добро теренот и земјаќи ги во предвид следниве параметри: бројот на ученици, состојбата со условите, опременоста, просторните, материјално-техничките услови, поволните природно-географски и комуникациски услови, како и бројот на наставниот и административно-техничкиот кадар, ОУ "Трајан Белев" - Цапари ги исполнува сите услови и можности да покрај непреченото реализирање на редовната воспитно-образовна работа на учениците од Цапарскиот простор, да понуди и друг вид образовни услуги од типот на погореизнесените типови училишта во природа.

Меѓутоа, тоа не е сѐ, ова училиште покрај редовната настава ќе се грижи и за негување на историските, етничките, културните и фолклорните традиции на селата од Цапарско Поле, како и за едуцирање на учениците и населението за развој на селскиот екотуризам за кој има одлични услови. Дополнителните воспитно-образовни задачи создаваат адекватни услуги за реализирање на воспитно-образовна работа и на други корисници, односно други ученици. Имено, ова основно училиште лесно може да се трансформира и во тип на училиште кое ќе дава специфични и посебни воспитно-образовни услуги на заинтересираните конзументи, како што се реализирање на програми од ***џерцејџивна настава во природа, настава за џаленијирани ученици, настава за ученици со џосебни***

йоџреби, или настава за учење преку одмор и рекреација, училишће дејски камп во природа, училишће за учење и практикување на земјоделски активности и активности од екотуризмот, итн.

Меѓутоа, земајќи ја во предвид моменталната финансиска состојба, предлагаме развојот на ОУ "Трајан Белев" во Цапари да се одвива во три фази, и тоа:

- **Прва Фаза:** *Училишће за паралелно реализирање на редовна настава* на учениците од Цапарскиот простор од I до VIII одделение, но *и училишће за реализирање на еднодневна перцептивна настава* со едно-две одделенија со ученици од III и IV одделение од градска средина, кои покрај реализирање на редовни часови ќе извршат и посета на објекти од непосредната околина. Овој вид настава може да започне со реализација веќе од следната учебна 2004/2005 година. (Во понатамошниот текст од трудот подетално ја елаборираме првата фаза);

- **Втора фаза:** *Училишће за редовна настава* на учениците од Цапарскиот простор од I до VIII одделение, но паралелно *и како училишће дејски камп за повеќедневна перцептивна настава* со ученици од III и IV одделение од други средини со посета на објекти од непосредната околина. Оваа фаза може да се реализира од учебна 2005/2006 година, се разбира доколку се изнајдат финансиски средства (Министерство за образование и наука, разни донатори и сл.) за адаптација на горниот спрат од училиштето во 20 соби за спиење и можност за прием на 80-100 ученици; и

- **Трета Фаза:** *Училишће за реализирање на редовна настава* на учениците од Цапарскиот простор од I до VIII одделение, но паралелно *и како училишће за реализирање на редовна настава во природа - училишће дејски камп за талентирани ученици, училишће за учење во природа преку одмор и рекреација, училишће за учење и практикување на ситочарството, градинарството, овоштарството и селскиот туризам, или училишће за ученици со посебни џреби и сл.* Оваа фаза може да се реализира по неколку години и доколку се изврши соодветна адаптација на горниот спрат и поткровјето на училиштето, како и доградба на уште еден спрат над административниот дел и други интервенции, со што би се добиле 40-50 соби. На тој начин во училиштето покрај редовната настава би се одвивала и настава за уште 200 други ученици. (Напомена: Училиштето ОУ "Трајан Белев" - Цапари е димензионирано за капацитет од 350 ученици). Последната фаза може да се реализира доколку Министерството за образование и наука финансиски го реализира проектот *училишће за специфични џреби*. Финансиската конструкција може да биде помогната и со одредени владини и невладини домашни и странски донации на фондации, здруженија и слично.

Земајќи ги предвид бројот на ученици, состојбата со опременоста, просторните и материјално-техничките услови, природно-географското опкружување, комуникациските услови, бројот на наставниот и административно-техничкиот кадар, како и моменталната финансиска состојба останатите три училишта: ОУ "Мирче Ацев" од Бач, ОУ "Даме Груев" од Смилево и ОУ "Димитар Влахов" од Љубојно, во зависност од интересот и финансиската способност на финансиерот - Министерството за образование и наука, предлагам да се трансформираат според следниот редослед на предлози:

- **Училиштето ОУ "Даме Груев" од Смилево** покрај училиште за **редавна настава од I до VIII отделение**, може да се развива и како училиште кое дополнително ќе се грижи за музејот, музејската поставка и спомениците во селото и ќе ги негуваа историските, етничките, културните и фолклорните традиции на селото. Односно ова **училиште** би било **од типот на специфични воспитно-образовни и етнокултурни училишта** со задача додатно да изведува услуги за перцептивна настава и да води грижа за историското и културното наследство на селото и регионот пошироко. Ова училиште има можности во дел од него да се изврши одредена адаптација со соби за спиење при што може да се развива и како училиште **мал дејски камп за престој на талентирани ученици, училиште за учење и практикување на историските и етнокултурните вредности, училиште за учење и практикување на спортарството, шумарството и селскиот еко туризам, училиште за ученици со посебни потреби или да биде училиште за учење преку одмор и рекреација.**

- **Училиштето ОУ "Мирче Ацев" од Бач** покрај училиште за **редавна настава од I до VIII отделение**, може да се развива и како училиште кое дополнително ќе се грижи за негување на историските, етничките, културните и фолклорните традиции на селото и на околните села во пограничниот простор на Пелагонија. Ова училиште може да се трансформира и да се развива како посебно и специфично училиште кое покрај воспитно-образовната дејност би се грижело и за дополнителна обука не само на децата од руралната туку и од урбаната средина **за учење и практикување на земјоделските дејности**. ОУ "Мирче Ацев" од Бач мора да егзистира како правен субјект и од причина што се наоѓа во тесно погранично подрачје, што значи станува збор за специфично **погранично училиште** кое мора да постои со цел да не дојде до целосен егзодус на малдото, фертилно и работоспособно население од пограничното подрачје. И кај ова училиште можни се извесни адаптации и доградби со соби за спиење со цел да се претвори и како училиште за **перцептивна настава во природа, но и училишта за ученици кои имаат афинитети кон земјоделството, како и училиште за талентирани ученици, за ученици со посебни потреби итн.**

- **Училиштето ОУ "Славејко Арсов" од Љубојно** покрај **училиште за редавна настава од I до VIII отделение**, може да се развива и како училиште кое дополнително ќе се грижи за негување на историските, етничките, културните и фолклорните традиции на селото и на Преспа во целина. И ова училиште мора да егзистира како правен субјект и од причина што се наоѓа во тесно погранично подрачје, што значи станува збор за специфично **погранично училиште** кое мора да егзистира со цел да не дојде до целосен егзодус на населението од пограничното подрачје. Доколку во ова училиште се изврши одредена адаптација со соби за ноќевање и проширување би можело да се претвори во специфично **училиште дејски камп за перцептивна настава, учење, одмор и рекреација**. Ова училиште има можности преку одредена адаптација со соби за спиење да се развива и како **училиште дејски камп за учење, престој, одмор и рекреација, училиште за талентирани ученици, или училиште за ученици со посебни потреби, училиште за учење и практикување на овоштарството како земјоделска гранка, шумарството и селскиот туризам итн.**

Опишување на дел од критериумите, параметрите и зафатите околу трансформирањето на наведените училишта ги презентирам преку примерот на ОУ "Трајан Белев" - Цапари, кое и детално го истражував и за почеток ја предлагам првата фаза за трансформација на ова основно училиште и како **отворено училиште за реализирање на еднодневна настава во училиште со посета на објекти од непосредната околина наменета за ученици од III и IV одделение од градска средина**, или пократко кажано **училиште за перцептивна настава**.

Преку овој текст сакам да ја запознаат пошироката педагошка јавност со моите лични ставови и размислувања за престојната реорганизација на училиштата со под 10 паралелки и да понудам конкретни решенија за мал дел од училиштата. Истовремено ценам дека има доволно простор идејата да се менува и дополнува. Сметам, дека преку имплементација на нови форми и содржини во воспитно-образовна работа, се создаваат можности за континуирано образование не само на руралните деца, туку и на урбаните деца со проблеми што значат непосредно учење и практикување. Овој вид училишта само преку еднодневниот престој на деца од друга средина во периодот април-мај и септември-октомври можеби ќе иницира извесно пазарно ангажирање и локалното население во селото, кое пак од своја страна ќе доведе и до функционално и популациско продолжување на животот во овие простори и во иднина. Сепак, основна интенција е кај засегнатите субјекти да се иницира рационалното кое мора да почива врз понуда на адекватни одлуки за понатамошно опстојување, а не укинување на наведените основни училиштата како правни субјекти.

2. Поим и значење на училиштата за реализирање на разни видови воспитно-образовна настава со користење на објекти од непосредната и природната средина^{3/}

Во стручната педагошка литература под поимот настава во природа се подразбира организирање и реализирање на воспитно-образовната работа на одредено место или локалитет во природа. Педагошката теорија и практика ја истакнува потребата училиштата, особено од градските средини, во зависност од можностите и барањата на наставните планови и програми, одредени наставни содржини да ги реализираат надвор од училиштето, односно во еднодневен или повеќедневен престој во природа (на планина, езеро, море, бања, покрај река, во шума итн.) или во општествена средина (рурална населба, индустриски и друг стопански објект, културно-историски споменик и слично). Практично потврдена е констатацијата дека на учениците преку наставата во природа или престој во одредена општествена средина непосредно им се овозможува да се

---

^{3/} Во понатамошната елаборација правиме пресек само на типот на училиште за т.н перцептивна настава во природа и можните комбинации околу овој тип училишта. Третираната варијанта на перцептивно училиште се однесуваат само за ОУ "Трајан Белев" - Цапари. Во текстот кои следи не ги обработуваме останатите типови на училишта во природа како што се: училиште во природа за талентирани ученици, училиште во природа за ученици со посебни потреби, училиште во природа детски камп за учење, одмор и рекреација, училиште за учење и практикување на земјоделски активности и слично.

запознаат со предметите, објектите и појавите во природната и животната средина. Во училишни услови потешко се реализира непосредниот начин на стекнување знаења, токму поради тоа неопходна е потребата на директно-непосредно набљудување, вршење на обиди, експерименти, мерења и слично во објектите присутни во непосредната околина и природната средина. Кај учениците еднодневната настава во селско училиште со посета на објекти од непосредната и автентична средина нуди директен и изворен начин на восприемање на знаења кои иницираат зголемена мотивација за создавање на потрајни знаења, формирање и развивање на навики и вештини со поголема практична применливост и функционалност кои се во функција на проширување, систематизирање, практично применување и утврдување на стекнатите знаења од повеќе наставни предмети.

Во педагошката литература досега не е познат поимот **училиште за перцептивна настава на објекти од природната средина или училиште за перцептивна настава на објекти од непосредната околина**. Овој тип на УЧИЛИШТЕ ЗА ПЕРЦЕПТИВНА НАСТАВА^{4/} секако дека е дел од семејството на училишта во природа.

Можеби не е адекватен терминот *отворено училиште за еднодневна перцептивна настава на објекти од природната средина* или *отворено училиште за еднодневна перцептивна настава на објекти од непосредната околина*, меѓутоа, е адаптивен за учениците од урбаните средини кои доаѓаат на еднодневна настава во рурални училишта кои ги имаат речиси сите услови за нормално одвивање на редовна настава, а плус на тоа даваат и можности наставата да се изведува на отворено во селото и природното опкружување. Тоа значи дека преку перцепирање на одредени објекти, процеси и појави присутни во непосредната околина, учениците ги утврдуваат стекнатите знаења и преку практични функционални методи на споредување, скицирање, мерење и слично, при што се здобиваат со нови продлабочени сознанија, вештини и навики. Тоа значи, дека кај учениците активно се вклучени соодветни цели и активности за развивање на знаења, ставови и способности од когнитивното, афективното и психомоторното подрачје.

Конкретно, на селското основно училиште "Трајан Белев" од Цапари, овој вид на нова додатна воспитно-образовна улога дава можности учениците да се стекнат со збогатени воспитно-образовни цели на унапредена социјализација, хуманизација со други ученици, како и од еколошки, етички, естетски, физички, здравствени и други аспекти.

3. Цели и задачи на училиштето за реализирање еднодневна настава со посета на објекти од непосредната околина

^{4/} ПЕРЦЕПЦИЈА = lat. perceptio = забележува, забележување, на сите оние душевни процеси кои се непосредно предизвикани од сетилата за вид, слух, мирис и допир. ПЕРЦЕПЦИОНАЛИЗАМ (lat. perceptio = забележува) фил. Учење кое кажува дека целокупното мислење и знаење доаѓа од перцепциите, односно од непосредното забележување на сетилата. Можеме да го употребиме и терминот училиште за АПЕРЦЕПТИВНА НАСТАВА ВО ПРИРОДА или ВО НЕПОСРЕДНА ОКОЛИНА. АПЕРЦЕПЦИЈА = lat. ad-perceptio = запазува, запазување, согледува, јасно сфаќа; јасно ја сфаќа содржината на една представа и ја става на прво место во свеста.

Овој вид настава нуди како теоретска така и практична имплементација на **ОТВОРЕНО УЧИЛИШТЕ ЗА РЕАЛИЗИРАЊЕ НА ЕДНОДНЕВНА НАСТАВА СО ПОСЕТА НА ОБЈЕТКИ ОД НЕПОСРЕДНАТА ОКОЛИНА** кое е дел од посебната типолошка групата на **училишта во природа** или на училишта на чист воздух, со намера да иницира и додатна улога на селските училишта кои имаат услови и можности за реализирање настава од ваков тип во Република Македонија. Овој вид на еднодневна настава пред сè има карактер на **ПЕРЦЕПТИВНА НАСТАВА** која вклучува визуелна, сознајна, акустична, моторичка и други форми на сетилно изучување на непосредната околина.

Основна **цел** на училиштето за еднодневна настава со посета на објетки од непосредната околина е утврдување, проширување, здобивање на нови знаења, навики и вештини со практична примена на истите од повеќе наставни предмети (*се мисли на реализирање на дел од наставниот содржини на предметите од наставниот план и програм од III и IV одделение*) и тоа преку еднодневен престој со реализирање на наставни часови во селско училиште и преку перцепирање на објекти од непосредната околина.

Отвореното училиште за еднодневна настава во рурална средина со посета на објетки од непосредната околина би било најпогодно за учениците од III и IV одделение од градските средини на кои ќе им се овозможи еден до два дена (без ноќевање) во есенскиот или пролетниот период од годината да престојуваат надвор од градот во селска и природна средина. Во таква средина учениците прво преку организирана воспитно-образовна работа во училишната ќе обработат одредени наставни содржини, а потоа преку ученички излет, прошетка по селото, посета на објекти и слично, знаењата здобиени во училишни услови споредбено, непосредно на терен и на лице место перцептивно ќе ги продлабочат и утврдат при тоа развивајќи одредени навики и вештини.

Овој вид настава позитивно ќе влијае врз психофизичкиот развој на учениците од педагошки, здравствен и социјален аспект. Имено, **педагошкиот аспект** се потпира врз утврдените воспитно-образовни цели и задачи на воспитанието и образованието на учениците. Тука во преден план би биле: запознавањето на автентичната рурална и природна средина, нејзините природни законитости, условите во кои живеат и работаат луѓето, видовите на различни средини град-село-природа, запознавање со крајот и со природните убавини, со населението, со историјата, обичаите, културно-историските споменици, разните стопански и други објекти во средината, негување на љубов кон родниот крај и патриотизмот, почитување на работните навики и видовите занимања, развивање на другарство и пријателство, самостојниот и колективниот начин на живот, развој на културно-хигиенските навики и свесната дисциплина, развивање на навики за забележување, љубопитност, систематизирање, утврдување, и примена на стекнатите знаења во практиката, развивање научен поглед на светот, на природата и општеството, создавање навики за разни видови планирање на слободното време итн.

Од **здравствен аспект** оправдано е постоењето на овој вид училишта, пред сè поради надморската височина од над 1000 метри (пример: ОУ "Трајан Белев" - Цапари, ОУ "Даме Груев" - Смилево) која

мошне позитивно влијае за подобрување на крвната слика, чистиот воздух, пријатното расположение, чувството за слободна игра, подвижност и воопшто врз прихोфизичкиот развој на децата од урбаните средини.

Социолошкиот аспект на овој вид училиште најдобро ќе се остварува преку заедничкиот престој на учениците од градот во селското училиште, нивното другарување, комуникацијата и запознавањето со учениците и другите жители од селото, престојот во населбата, посетата на објекти, ученичкиот излет низ селото, природната средина и слично. Овие активности се доволни аргументи за создавање реални услови и практички можности во развивањето и негувањето на чувството и навиките за колективен живот и работа, создавање на позитивна атмосфера во одделението, организирана работа, разбивање на социолошките разлики на населението од градот и селото, навредите, фрустрациите, негување и почитување на селото како важен сегмент во опстојувањето на стопанството и државата во целина итн.

За да може да се планира работата на едно вакво училиште од т.н. перцептивен карактер со еднодневен визитинг престој во училиште и посета на објекти од непосредното опкружување мора да се прецизираат општите и посебните **задачи** на овој вид настава. Во основа задачите на овој вид училиште произлегуваат од воспитните, образовните и функционалните задачи на основното училиште, имплементирани преку повеќето нивоа на различни цели и активности од когнитивното (сознајно), афективното (емоционално) и психомоторното (моторичко) подрачје.

Целите од **когнитивното подрачје** го опфаќа развојот на менталните знаења и вештини на учениците. Ова подрачје опфаќа препознавање на разни нивоа на факти, постапки, модели, концепти кои се во функција на издигнување на интелектуалните способности и вештини кај учениците. Во **афективното подрачје** главните цели припаѓаат на формирањето на личниот и емоционалниот однос кон појавите и објектите што ја опкружуваат личноста-ученикот. Ова подразбира емотивно вклучување на ученикот преку чувствата, вредностите, почитувањето, ентузијазмот, мотивацијата и однесувањето. **Психомоторното подрачје** го вклучува развојот на физичките движења, координацијата и употребата на моториката кај ученикот. Ова подрачје подразбира развивање на моторички вештини и способности кај учениците.

Поконкретно целите од сознајното, емоционалното и моторичкото подрачје содржат широк спектар на воспитно-образовни и функционални задачи карактеристични за овој вид училишта. Во оваа прилика ќе наведеме поголем обем на стекнување знаења, навики, вештини и способности за сите наставни предмети за III и IV одделение. Особено место од **сознајното подрачје** имаат знаењата за промените на природата според годишното време, знаењата за растителниот и животинскиот свет, за домашните животни, за животот и работата на луѓето во селската средина, за природната и општествената средина, за минатото и сегашноста на крајот, за лоцираноста на училиштето, за фолклорот, обичаите, говорот на локалното население, за начинот на живот, исхрана и хигиена на нивните врсници во училиштето и руралната средина и сл.

Од **емоционалното подрачје** учениците ќе го продлабочат, прошират, збогатат и развијат меѓусебното другарство и соработка, ќе воспостават блиски хумани односи меѓу луѓето, без разлика на возраст,

пол, национална, расна и верска припадност, ќе развијат работни и културно-хигиенски навики, позитивен однос кон трудот, поделбата на трудот и видовите занимања, ќе развијат способност за правилно комуницирање со други луѓе, со ученик-ученик, ученик-наставник, ќе развијат патриотски чувства и любов кон татковината и роднокрајната средина, ќе формираат навики за организирање на работното и слободното време, ќе развијат етички и естетски чувства за убавото, позитивен-еколошки однос кон природата и нејзините убавини за чување на природата, природните реткости, материјалните и духовните богатства - културно-историските споменици, воспитување во духот на негување и почитување на животот и народните традиции на руралното население, развивање на научен поглед на светот, природата и општеството итн.

Од *мошоричкојо* *подрачје* доминантни вештини, навики и способности би биле развивање на способност за забележување, набљудување, перцепирање, воочување на меѓусебните врски и односи на предметите и појавите во природната и општествената средина, потоа развивање на вештини, навики и способности за ориентација и снаоѓање во просторот и времето, користење на скици, планови, топографски и географски карти, користење на компас, способност за стекнување вештини и навики за активен престој во природа и организирање на слободното време, способност за стекнување вештини и навики за идентификација на одредени природни облици, појави, процеси, видови објекти, занимања, животни, растенија, типови населби итн.

Посебните задачи на овој вид училиште секако дека се надоврзуваат на општите со дополнување дека самиот престој на учениците во училиштето и селото мора да биде збогатен со посебни задачи. Имено, тоа би биле развивање на другарство и пријателство со учениците домаќини, со наставниците и месното население, запознавање со училиштето, селото и природната средина, градење на позитивен однос кон сите субјекти и средината во целина, потоа добивање знаења за училиштето, за селото, за појавите, процесите, објектите, населбите, занаета за минатото и сегашноста, занаета за начинот на животот на своите врстници и жителите во селото и регионот, знаења за одредени обичаи, традиции, специфичности, стекнување на вештини за ориентација и наоѓање на посетениот простор во географската карта на Република Македонија, способност за ликовно и литературно претставување на просторот, изработка на макета итн.

Глобално гледано целта на идеите што ги нудиме презентира реални можности ОУ "Трајан Белев" - Цапари (се разбира и другите споменати училишта) да покрај редовната воспитно-образовна настава која се реализира во училиштето, да дава и други форми на воспитно-образовни услуги на други училишта, првенствено на училишта од градските средини, и тоа во реализирање на еднодневна комбинирана настава од два дела. Воспитно-образовен дел со настава во училница и воспитно-образовно-рекреативен дел со посета на објекти од непосредната околина на Цапари. Поконкретно, првиот воспитно-образовен дел од наставата би се реализирал во училиштето со следење во училница на редовна настава од 2 наставни часа, а вториот воспитно-образовно-рекреативен дел би се реализирал преку перцептивен ученички излет во самото село со посета на објекти во руралната средина или природното опкружување, и тоа во

време од 2-3 наставни часа. Всушност станува збор за комбиниран начин на изведување на воспитно-образовниот процес во амбиентална рурална средина на релација настава во селско училиште и перцептивна настава преку ученички излет во амбиентална рурална и природна средина. Тоа значи воспоставување на воспитно-образовна тријада со правец на движење училиште - село - природа или фигуративно речено учи - перцепирај - учи, односно учење со помош на забележување - перцепирање.

4. Краток опис на основните нормативи, критериуми и услови на училиштата за реализација на еднодневна воспитно-образовна работа со посета на објекти од непосредната околина преку примерот на ОУ "Трајан Белев" - Цапари

Во овој дел фрагментарно ги изнесуваме основните услови, нормативи и критериуми што мораат да ги исполнат руралните основни училишта кои имаат можности и услови да покрај редовно одвивање на воспитно-образовната работа, на училишта од урбаната средина им понудат и дополнителни образовни услуги во форма на еднодневна воспитно-образовно-перцептивна настава во училиштето со организирана посета на објекти од непосредната и природната средина.

Најважни услови за реализација на еднодневна настава со посета на објекти од непосредната околина се погодностите на:

- а) Природно-географски услови на просторот
- б) Просторните и материјално-техничките услови, и
- в) Кадровската и административно-техничката опременост на училиштето

За прегледот да биде по илустративен го изнесувам примерот на ОУ "Трајан Белев" - Цапари, за тоа какви се адекватните услови и каква е опременоста на училиштето за изведување и на перцептивна настава.

Основното училиште "Трајан Белев" - Цапари се наоѓа на запад од Битола на оддалеченост од 15 км. Сместено е на 1030 метри надморска височина во подгорјето на врвот Пелистер (2601 м). Во него се реализира редовна настава со ученици од I до VIII одделение од подрачјето на Општина Цапари. Училиштето целосно е изградено во 1982 година според современи стандарди на кабинетска настава со вкупен капацитет од над 350 ученици.

Основното училиште "Трајан Белев" - Цапари покрива подрачје од 168 км² со 10 населени места: Цапари, Ротино, Горно Српци, Рамна, Лера, Доленци, Ѓавато, Гопеш, Маловишта и Кажани. Денес во ОУ "Трајан Белев" - Цапари на редовна настава доаѓаат ученици од 7 села: Цапари, Ротино, Рамна, Лера, Доленци, Ѓавато и Кажани во вкупен број од 70 ученици. Поради малиот број ученици училиштето располага со доволно слободен простор за реализирање на еднодневна настава со ученици од градот во училница и посета на објекти од непосредната околина.

Поаѓајќи од познатите нормативи со кои се регулираат минималните услови за реализирање на настава во природа, а особено во делот - норматив за местото (локалитетот), објектот и придружните

простории, треба да истакнеме дека ОУ "Трајан Белев" во село Цапари ги исполнува сите услови за изведување на еднодневна настава со посета на објетки од непосредната околина, и тоа: се наоѓа во еколошки чиста средина; се наоѓа на надморска височина од над 1030 метри; од градот е оддалечено 15 километри, и не е лоцирано на прометни патни и железнички сообраќајници; непосредната околина овозможува престој во селото, и посета на селско стопанство, посета на разни стопански објекти, запознавање со разни релјефни и други облици (рид, паланина, котлина, поле, долина, река, езеро и сл.), посета на културни и историски споменици; училиштето е од затворен тип, оградено и обезбедено; училиштето располага со доволен слободен училишен простор; од придружните простории училиштето располага со фискултурна сала, слободни спортски и рекреативни терени, училишна кујна итн.

Поаѓајќи од познатите нормативи во делот за просторни и материјално-технички услови, треба да истакнеме дека ОУ "Трајан Белев" од Цапари ги исполнува сите услови за изведување на еднодневна настава во училница, и тоа: училиштето располага со вкупна површина од 2.078 м²; градено со високи современи стандарди со три поврзани целини: училишен простор, управен дел и фискултурна со трпезариска сала; училиштето е на два ката и визба, располага со 8 училници со површина од по 55 м² и 4 кабинети со површина од по 20 м²; визбениот дел го чинат 4 поголеми и 2 помали простории кои се со соодветна големина на училниците и кабинетите од спратовите и кои можат да се користат како училници. Училиштето располага со училница-кабинет за информатика и работилница за техничко образование. Ходникот и холовите на училиштето се просторни и светли во секое време од денот. Училиштето во моментот располага со слободен простор од 2 училници, со можност за нивно зголемување на уште две училници во визбениот дел. Фискултураната сала е со димензии 25 x 12 метри или вкупна површина од 265 м² (опремена е со кошеви, стативи, гимнастички реквизити, подот е паркет и внатрешните прозорци се заштитени со решетки и веднаш до салата има две WC кабинети и две купатила). Училиштето има кујна со трпезарија, кујната има површина од 35 м² со три оддели - дел за приготвување, за миење садови и остава. Кујната ги поседува сите потребни апарати и опрема и во неа може да се приготват било какви јадења и топли напитки. Трпезаријата е веднаш до самата кујна и претставува целина и има површина од 204 м², располага со 60 маси и 160 столчиња, во неа во еден момент можат да ручаат 150 лица. Управниот дел се состои од повеќе помали простории кои се користат како наставничка канцеларија, библиотека (со 7.500 книги), канцеларии на директорот, секретарот, простории за пом. работници и три други помали простории. Од санитарно-хигиенските барања училиштето располага со 2 внатрешни WC и 2 купатила, едно надворешно WC со повеќе кабинети и 10 чешми сместени во разни простории од училиштето. Во училиштето има противпожарен апарат и кутија за прва помош. Надворешниот дел на училиштето се состои од уредена дворна површина и надворешни спортски терени за ракомет, одбојка и кошарка, а во непосредна близина се наоѓа и затревнат терен за голем фудбал. Во своја сопственост училиштето има и извидничко-планинска кука која се наоѓа на 1100 метри надморска височина на оддалеченост од околу 1 км од училиштето. Во куќичката има

поголема просторија со површина од околу 35 м² со клупи и маси и вонеа може да се приготвуваат топли напитки. Во непосредна близина на истата има скијачка патека, а за скијање може да се користи мини ски лифт кој моментално се наоѓа во училиштето. На рамниот терен пред куќата можат да се изведуваат мали спортски активности, а ако се постават клупи може да се реализира и час по ликовно. Училиштето располага со доволно материјално-технички и наставни средства, и тоа: 10 компјутери, 2 радио-касетофони, 2 епидијаскопи, 2 аспектоскопи, 3 графоскопи, 1 хармониум, 1 радио, 1 музички систем, 1 видеорекодер, 1 телевизор, 1 дијпроектор, 1 микроскоп, 1 фотокопир и 1 телефакс. Располага и со доволен број наставни средства во вид на збирки од макети, модели и карти, потрошни наставни материјали по предметите физика, хемија, биологија, географија, историја, природа, општество, техничко образование, музичко, ликовно и физичко воспитание итн.

Со намера да потсетиме, училиштето во периодот на осумдесеттите години на 20. век за потребите на извидничките ученички натпреварувања, според тогашните нормативи, лесно можеше да се трансформира како училиште во природа за изведување на повеќедневни извиднички натпревари.^{5/}

И денес, делумно постојат такви услови, меѓутоа според денешните нормативи тоа неможе во целост да ги исполни особено во делот на ноќевањето, па поради тоа истото ѝ го предлагаме само за училиште за изведување на еднодневна настава на ученици од градот со посета на објекти од непосредната околина на Цапари.

Доколку во наредниот период училиштето во целост го исполни и овој норматив (соби за спиење, соодветна опрема, поединечни кревети, шкафове, плакари, маси, столчиња, мијалник, огледало и слично) за горниот спрат на училиштето, а во долниот спрат би се наоѓале училниците, ќе може да ја оправда синтагмата за вистинско отворено училиште за повеќедневен престој со настава во природа.

Покрај соодветните просторни и материјално-технички услови, училиштето располага со наставен и административно-технички кадар кој е во можност да им помогне на учениците и наставниците од градот кои ќе престојуваат во училиштето и во непосредната околина, а со цел успешна

---

^{5/} Собите за спиење е тоа што ѝ недостасува на училиштето за да биде училиште од повеќедневен престој. Поради тоа и истото го предлагаме за училиште за изведување на еднодневна настава со посета на објекти од непосредната средина без ноќевање. Меѓутоа, за информација, потсетуваме, дека ОУ "Трајан Белев" од Цапари до пред 15-тина години во рамките на училиштето функционираше извидничкиот одред "Пелистерски очи". До тогаш училиштето, а од тука и самото село беа организатори и домаќини на 10. Сојузни средби на извидниците од СФР Југославија кои се натпреваруваа во траење од по 2-3 дена и тоа редовно во средината на месец април. За реализација на натпреварувањата, учесниците за ноќевање беа сместени во самото училиште кое располагаше со доволен број кревети за спиење. Учесниците во училиштето беа распоредени во приземјето и горниот спрат (дел од овој инвентар и денес се чува во училиштето). Што значи училиштето веќе има функционирано како извидничко училиште во природа преку одржување на извиднички натпреварувања, потоа организирани слободни активности - разни спортски натпревари, културно-уметнички програми, организиран забавен живот на извидниците и слично. На овие извиднички натпревари учествуваа од 8 до 10 екипи значи вкупно во селото и училиштето престојуваа помеѓу 150 до 200 учесници, кои ноќеаа во училиштето и се хранеа во училишната кујна. Исто така, до пред 15-тина години училиштето и придружните објекти ги користеше и војската, односно резервниот состав на ЈНА и територијалната одбрана за организирање на повеќедневни воени вежби. И во овој случај во училиштето престојуваа поголем број војници од резервниот состав на ЈНА кои ноќеаа во училишните простории и се хранеа во училишната кујна.

реализација на целите и задачите на еднодневната настава. Основното училиште "Трајан Белев" од село Цапари кадровски е екипирано со 18 вработени лица од кои: 1 директор, 1 секретар-благајник, 4 наставници во одделенска и 9 наставници во предметна настава, и 3 хигиеничари.

Во селото и во непосредна близина на училиштето се наоѓа здравствена амбуланта со општи лекар и стоматолог, кои се грижат за здравјето на месното население, но и за здравјето на децата и персоналот во училиштето. Според тоа тие ќе бидат на располагање и на учениците кои еднодневно ќе престојуваат во училиштето, селото и ќе реализираат неколку часовна посета на објектите од непосредната околина на Цапари.

5. Начин на организација и реализација на воспитно-образовно-рекреативните активности во отвореното училиште за еднодневна настава "Трајан Белев" со посета на објекти од непосредната околина на Цапари

Сите погоре наведени услови кои ги поседува училиштето (доволен број на слободни училници и кабинети, физкултурна сала, кујна, трпезарија, спортски терени, нагледни средства, кадровски потенцијал и сл.) и погодните природни карактеристики на теренот, непосредноста под врвот Пелистер, убавите пејсажи, непосредното запознавање со животот на луѓето во средината и нивните занимања, присуството на разни природни, културно-историски споменици и стопански објекти и слично, се доволен повод и убава можност за организирање на еднодневен пријатен престој на ученици од III и IV одделение од градските училишта во просториите на ОУ "Трајан Белев" кои истовремено ќе извршат и непосредна едукативна посета на објектите од непосредната и природната околина на Цапари.

Со оглед на малиот број ученици во ОУ "Трајан Белев" - Цапари, со добро организирана поставеност на кадарот, училишниот објект може да се користи како модел училиште за еднодневна настава со посета на објекти од непосредната околина,^{6/} во две варијанти:

1. Еднодневна настава со посета на објекти во непосредната околина на една до две паралелки на ученици од градот во есенски и пролетни месеци (најпогодни месеците се октомври и април). Оваа можност во дадениот момент е најповолна опција за целосно искористување на објектот;

---

^{6/} ОУ "Трајан Белев" - Цапари = Модел училиште детски камп - одморалиште за повеќедневна настава во природа, опција која ја предвидуваме за **иден развој** на училиштето:

- Детски камп или одморалиште за повеќедневен престој за време на летниот и зимскиот распуст (доколку горниот спрат од училиштето би се адаптирал во 10 соби за спиење и опреми со соодветен инвентар од по 4 кревети во соба, а приземјето со 4 училници би се користело за изведување на настава, додека пак визбениот дел кој ги има истите карактеристики како училници би служел за обавување на слободни активности). Опција која постоеше пред повеќе од 20-тина години. Со оглед дека бројот на учениците сега е мал, можностите за таква намена се поголеми;

- Детски камп или одморалиште за повеќедневен престој во текот на целата учебна година (доколку горниот спрат од училиштето и покривот би се адаптирале во 20 соби за спиење и опреми со соодветен инвентар од по 4 кревети во соба, а приземјето со 4 училници би се користело за изведување на настава, додека пак визбениот дел кој ги има истите карактеристики како училници би служел за обавување на слободни активности). Опција за која вреди да се размислува за иден развој на училиштето.

2. Еднодневна настава со посета на објетки во непосредната околина на една до две паралелки на ученици од градот во текот на целата година. Опција која може да се користи во нареден период;

Од понудените варијанти во дадениот момент училиштето е подготвено да ја реализира првата варијанта како **ОТВОРЕНО УЧИЛИШТЕ ЗА ЕДНОДНЕВНА НАСТАВА СО ПОСЕТА НА ОБЈЕТКИ ОД НЕПОСРЕДНАТА ОКОЛИНА на една до две паралелки ученици од градот во есенски и пролетни месеци.** Како најпогоден термин за реализирање на овој вид настава би биле месеците октомври и април. Меѓутоа, доколку има зголемен интерес и доколку временските услови дозволат, како термини за изведување на ваков вид настава би биле од 20 септември до 1 ноември и од 20 март до 15 мај.

Наставата би се реализирала во договор помеѓу ОУ "Трајан Белев" - Цапари и градско училиште кое ќе пројави интерес за ваков вид настава. Како прво ОУ "Трајан Белев" - Цапари пред почетокот на учебната година **до сите градски училишта на Битола ќе испрати соодветна информација и пригоден проспект.** Во тој материјал ќе биде опишан начинот на реализирање на еднодневната настава со посета на објетки во непосредната околина на Цапари. Училиштето кое пројавило интерес уште во почетокот на учебната година треба во Годишната програма да испланира временска динамика за реализирање на ваквиот вид настава. Наставниците од одделенска настава во своите планирања ќе треба да ја внесат динамиката на реализација на овој вид настава, организациона програма на застапеност на наставните предмети и содржини кои на ваков непосреден начин ќе бидат реализирани, како и периодот на оперативното реализирање на овој вид настава. Исто така, кага ќе наближи периодот на реализација на овој вид настава училиштето-интересент ќе треба благовремено да ги информира родителите на учениците за терминот на реализација, целите и ефектите од овој вид перцептивна настава.

За подобро следење на маршрутата и запознавање со училиштето и просторот во кој учениците заедно со своите наставници ќе престојуваат благовремено ќе им се подели пропагандно-воспитно-образовен текстуално-илустративен материјал. За таа цел ОУ "Трајан Белев" - Цапари ќе изработи соодветен пропаганден и воспитно-образовен материјал во вид на текстуален и илустративен **информатор, проспект** и неколку **неми карти на теренот** (со празен простор во кој учениците треба да ги внесат имињата на планините, реките, езерото, населбите, историските споменици и сл.), **анкетен лист** за ефектите од овој вид настава и друго.

ЗАКЛУЧОК

Земајќи ги предвид сите сегменти изнесени во овој стручен труд, преку кој се обидовме пошироко да елаборираваме неколку видови на трансформација на рурални основни училишта на кои им прети згаснување како правни субјекти се поставуваат разни прашања адресирани кон надлежните органи. Имено, со воведување на вакви типови училишта и настава се создаваат рационални услови и можности за максимално користење на работното време на вработените лица во училиштата, користење на слободниот училишен простор, користење на објектите од

средината и околниот простор и рационално користење на условите за реализирање на разни видови едукативно-перцептивна настава

За стартување на целиот пакет или само на едно училиште преку примерот со училиштето во Цапари, како пилот проект на **модел отворено училиште за еднодневна настава во природа со посета на објетки во непосредната околина**, во вистински и практична смисла може да се реализира, доколу Министерството за образование и наука е расположено практично да стартува имплементацијата на вакви специфични **УЧИЛИШТА ВО ПРИРОДА** лоцирани во автентична природа и рурална средина.

КОРИСТЕНА И КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. **ИЛИЈА ЛЕШКОВСКИ**, Настава во природа - анализа - упатство - норматив. Министерство за образование и физичка култура, Педагошки завод на Македонија Скопје, 1994 година;
2. **ВЛАДИМИР БОШЕВСКИ и ЈУЛИЈА ДИМИТРОВА**, Некои согледувања за организација на наставата во природа. Просветно дело, Год. XXXV, бр. 3-4, Скопје, 1981 година;
3. Vaspitno-obrazovna funkcija skolskih ekskurzija. Sekcija prosvetnih listova republika i pokrajina Jugoslavije, Beograd, 1977 god. (објавени реферати од педагошкото Советување одржано во Дубровник, 18. и 19. 11. 1976 г.);
4. **БОЖИДАР АМПОВ**, Ученички екскурзии, воспитно-образовно значење, организирање и изведување, Студенски збор, Скопје, 1985 год.
5. **ВЛАДЕТА ТЕШИЌ**, Воспитно-образовна функција школских екскурзија. Београд, 1977 год.
6. **ВИЛОЕТА АРНАУДОВА, БОЈАНА НАЦЕВА, ЈАДРАНКА РАДЕВСКА и ВЕСНА ДАМЧЕВСКА-ИЛИЕВСКА**, Приоди кон визуелно размислување. Прирачник за ментори, Биро за развој на образованието, Скопје, 2000 година;
7. **ПЕДАГОШКИ ЛЕКСИКОН**. Београд, 1996 године;
8. **МИЛАН ВУЈАКЛИЈА**, Лексикон страних речи и изрази, Београд, 1980 год.;
9. **ЉУБО МИЌУНОВИЌ**, Современи лексикон на странски зборови и изрази. Скопје, 1995 година;
10. **НИКОЛА В. ДИМИТРОВ и ЃОРЃИ ДИМИТРОВСКИ**, Педесет години настава на македонски јазик во Цапари и Цапарско. ДНУБ, Битола, 1995 год;
11. Годишна програма за работа и полугодишен извештај на ОУ "Трајан Белев" - Цапари за учебна 2003/2004 год., и други материјали од училишната документација.